

Makale Künyesi (Araştırma): Akkaya, S. (2023). Geleneksel tıp mizaçlarından destan kahramanı tasarımına: oğuz kağan'ın geleneksel uygur millî tıp mizaçlarına göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 317-330.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1272810>

GELENEKSEL TIP MİZAÇLARINDAN DESTAN KAHRAMANI TASARIMINA: OĞUZ KAĞAN'IN GELENEKSEL UYGUR MİLLÎ TIP MİZAÇLARINA GÖRE İNCELENMESİ

Sunay AKKAYA¹

ÖZET

Oğuz Kağan Destanı bin yıllar öncesine ait Türk yaşayış tarzı hakkında bilgi veren bir eserdir. Geçmiş dönemlere ait dünyaya bakışı, göçebe hayatın toplum ve teşkilat yapısı, insanlar arasındaki iletişim tarzı, inancı hakkında günümüz çalışmalarına ışık tutmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda görülen bu özelliklerin yanında metnin üretildiği toplumun sahip olduğu şifacılığa dair geleneksel tıp unsurlarından izler taşıdığı da düşünülmektedir. Tarihî çağlar boyunca her toplum, hastalıkların şifasını bulmak ve sağlıklı olma durumunu korumak için çeşitli yöntemler geliştirerek bunları kullanmıştır. Sağlık insanoğlunun doğa ile uyumuna göre şekillenen bir durum olagelmıştır. Hemen hemen her toplum, yaşadığı coğrafya ve iklime göre bir tıp repertuarı geliştirmiştir. İnsanın doğayla uyumunun bir ürünü olan en eski tıp ise "geleneksel tıp" olmuştur. Geleneksel tıba ait yöntemlerin bir kısmı yazılı eserler ve sözlü kültür aracılığıyla günümüze kadar ulaşırken birçoğu da unutulmuştur. Bunlardan en çok bilinenler ve günümüze kadar ulaşanlar Çin, Tibet, Mısır, Hint ve Uygur tıbbi olmuştur. Özellikle Türk kültürünün bir parçası olan Uygur medeniyetinin geleneksel tıp verileri beş bin sene öncesine kadar dayanmaktadır. Geçim kaynağı, yaşam biçimi, din, coğrafya gibi kültürel bellek verilerinin yanında çok köklü bir geçmişe sahip olan geleneksel tıp bilgisi de sözlü gelenekteki mit ve destan gibi halk anlatılarında yerini bulmuştur. Ancak bugüne kadar halk anlatıları hakkında geleneksel tıbbin mizaçlar teorisi kapsamında herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Uygur geleneksel tıbbi mizaç teorisinden hareketle Türk halk anlatılarının en eski örneği olan Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'ndaki insan betimlemeleri analiz edilmiştir. Yöntem olarak doküman analizi kullanılmış olup metin tahlili gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada geleneksel Uygur millî tıbbının dört madde teorisinde yer alan ateş/safravî, hava/kan/demevî, su/limgavî/balgamî, toprak/sevdavî mizaca göre Oğuz Kağan tipi incelenmiştir. Oğuz Kağan'ın bir alp tipi olarak geleneksel tıba göre dengeli bir kişilik özelliği sergilediği görülmüştür. Bu kapsamda gerek sahip olduğu misyonu yerine getirmek ve gerekse beden tasvirlerindeki resmedilişinden deme vî, safravî ve sevdavî mizaç özelliklerini dengeli bir şekilde yansıttığı sonucuna ulaşılmakla beraber baskın olan mizacın ise deme vî/kan mizaç olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Kağan, dört mizaç teorisi, geleneksel tıp, Uygur harfli Oğuz Kağan destanı.

¹ Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Dr. Öğr. Üyesi. sunayakkaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5640-3111>

GİRİŞ

Türkler tarihin en eski, en hareketli kavimlerinden biridir. Türklerin en eski boylarından Oğuzların milattan çok önce başlayan savaşları, Oğuz Kağan etrafında teşekkül eden yüzyıllar boyunca sözlü edebiyatta yaşadıkdan sonra yazıya geçen çeşitli destanların konusunu teşkil ettiği görülmektedir. Bu kapsamda yazıya geçirilen en önemli destanlardan biri de Oğuz Kağan Destanı'dır. Oğuz Kağan Destanı, Türk ve dünya tarihine şekil veren Türklerin inançlarını aksettirmektedir (Kaplan, 1979, s. 17-18). Bunun yanında Oğuz Kağan Destanı'nın görülen kısmı, Türk toplumunun devlet sisteminin misyonu, yapısı, toplum içerisindeki insan ilişkileri, din, sanat ve insani değerlerini yansıtmaktadır. Bunların dışında Oğuz Kağan Destanı'na farklı konular kapsamında bakmak ve onu incelemek farklı bakış açılarını ve yorumlarını beraberinde getirmektedir. Ancak bir metnin yorumlanması, ortaya konulduğu toplumun farklı özellikleri keşfedildikçe farklılaşmakta ve derinleşmektedir. Çünkü sözlü kültür anlatıları yüzyıllar boyunca gelen bir birikimin belleğidir. Bununla birlikte sağlık ve hastalık kavramları bir toplumun kültürüyle yakından ilişkili olduğundan bu kavramlar, toplumun değerleri, davranış ve inanç sistemleri içerisinde halk anlatılarına yansımaktadır (Bayat, 2016, s. 26). Özellikle eski Türk toplumlarında dinî-sihri nitelik taşıyan mitlerin, hastalıkların sağaltılması işlevine sahip olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla mitlerin sağlık ve hastalık arasındaki ilişkiye dair birikimini kendinden sonra oluşan destanlara aktardığı söylenebilir. Bu kapsamda Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda Uygur Türklerine ait köklü bir geçmişi olan geleneksel tıba ait izlere de rastlandığı ifade edilebilir.

Geleneksel tıbbın tarihî olarak ne zaman ve kim tarafından başlatıldığı bilinmemektedir. Ancak ilk insanın tabiat hadiseleri karşısında takındığı tutumlardan doğmuş olabileceği yaygın olarak kabul gören bir görüştür. Tarihin geçmiş dönemlerinde göçebe olarak yaşayan toplumların hayat tarzı doğaya uyumlu olarak gelişmiştir. Geleneksel tıbbın temelini oluşturan dört mizaç teorisi, yaklaşık 3000 yıl hüküm sürmüş Şamanizm inancından ve bu inanç sistemine bağlı Hunlar zamanından günümüze ulaşan yaklaşık 7000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Şamanizm'de Tanrı'nın bütün insanları ve varlıkları dört maddeden yaratarak bu dört maddeyi insanlığa hediye ettiğine inanılmaktadır (Nazar, 2017, s. 9). Bu kapsamda varlıkların oluşumunun ana sebebi olan dört unsurdan ateş-hava-toprak-su ile ilgili gözlem ve deneyimlerini insan davranışlarıyla ve dolayısıyla sağlığı ile ilişkilendirerek genelde bir hayat biçimi, inanç sistemi, özelde ise bir tıp sistemi oluşturulmuştur. Buradan hareketle geleneksel tıp alanının halk hekimliğini/halk tıbbını da kapsayan daha genel bir tıp sistemini karşılayan bir kavram olduğu söylenebilir.

Dört mizaç teorisi Yunanlı filozof, hekim ve gezgin Hipokrat'a dayandırılrsa da yazılı kaynaklar çıkış ve yayılış noktasının Orta Asya ve Yakın Doğu olduğunu göstermektedir. Hipokrat, Karadeniz seyahati esnasında Orta Asya'dan gelerek buralara yerleşen İskitlerin tıbbını incelemiş ve tıbbın temelini oluşturan dört maddenin (ateş, hava, su, toprak) ve bunların insan vücudundaki etkileri sonucunda oluşan dört "hıltı"ın (safra, kan, balgam, sevda) varlığını kabul ederek bu tıbbın etkisinde kaldığını kitaplarında ifade etmiştir. Hipokrat ile hemen hemen aynı dönemde yaşayan Çin'in efsanevi tarihçisi Sımaçen de bu bilgileri doğrulamış ve eserlerinde belirtmiştir (Nazar, 2006).

Geleneksel tıp ile ilgili ilk bilimsel izler ve yazılı deliller 5000 yıl öncesine, Türklerin atası olarak kabul edilen Nuh peygamberin oğlu (Ham-Sam- Yafes) Olcay Han'ın "Türk" adlı oğlundan türeyen Türk kavmine kadar dayandırılır. Daha sonra buradan Hun, Uygur, Hint, İran, Yunan ve Yakın Doğu medeniyetlerine kadar uzanmaktadır (Nazar, 2017, s. 7). İslamiyet öncesi döneme ait geleneksel Türk tıp tarihinin izinin sürülebileceği yazılı eserlerden ilki Uygurlara ait olan Turfan yazmalarıdır. 7-14. yüzyıllar arasında Tuna Nehri ile Kore arasında geniş bir coğrafyada medeniyet kuran Uygurlara ait ilk tıp metinleri R. Rahmeti Arat tarafından Almancaya tercüme edilmiştir (Ünver, 1937, s. 25). Ayrıca yazılı eserlerde, İslamiyet öncesi döneme ait tıp ile ilgili birçok kelimeye de rastlanmaktadır. Kutadgu Bilig, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü ve Dîvânü Lugâti't-Türk'teki tıpla ilgili kelimelere bakarak Uygurlardan itibaren İslam öncesi Orta Asya Türk tıbbının geçmişe göre hayli gelişmiş olduğu söylenebilir (Bayat, 2016, s. 247). Kutadgu Bilig'de 1053 ile 1073'üncü beyitlerde dört unsurdan bahsedildiği görülmektedir:

"Uyumlu unsurlar içten karıştı

Güçlendi biri, üçünü tuttu bastırdı" (1053)

"Unsurlar değişti, çiğ oldu aşı

Ağır oldu gönlü, hastalandı" (1054)

"Unsurlar bozulunca gücü çok eksildi

Sögüt gibi düz bedeni, eğildi gitti" (1055) (Yusuf Has Hacib, 2019, s. 111).

Beyitlerde geçen "unsur/tadu" kelimesi insan bedenindeki balgam, safra, sevda ve kanın uyumudur (Yusuf Has Hacib, 2019, s. 111). Bu unsurların uyumunun bozulması, geleneksel tıba göre hastalığın sebebidir. Dolayısıyla Kutadgu Bilig gibi tarihi önemi bulunan bir eserde geleneksel tıba ait bu mizaç unsurlarının geçmesi, sözlü kültür anlatılarında da bu unsurların izlerinin olabileceğinin ispatı niteliğindedir.

1. GELENEKSEL TIPTA DÖRT MİZAÇ ÖZELLİKLERİ VE HALK ANLATILARI

Sözlü kültür bin yıllar boyunca nesilden nesile aktarılmıştır. Bu, bir taraftan onun zaman içerisinde birtakım farklılaşma/değişim-dönüşüm geçirmesine sebep olurken öte yandan sahip olduğu birçok unsurun anlamını yitirmesini de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle halk anlatılarında yer alan birçok motif gibi ateş-su-toprak-hava da sadece dinî-kutsal ve inançsal boyutuyla ele alınmış ve yorumlanmıştır. Bununla birlikte, olay ya da nesneyi içeriklendiren gerçek bilgi kaybolduğunda içeriği kaybolan kültürel deneyimin doğal bir sonucu onun mistikleştirilerek büyü-sihir ve kutsal olarak nitelendirilmesine sebep olur. Başka bir ifadeyle insanın sebep-sonuç ilişkisi kuramadığı her şeyi mistikleştirme eğiliminde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu durum, halk anlatılarındaki geçmişten gelen deneyimlerini gerçekçi bir zemine oturtmaya engel teşkil etmektedir. Örneğin elma halk hikâyelerinde ve masallarında, hatta birçok toplumun yaradılış mitinde karşılaşılan bir motiftir. Elma, dünya mitolojisinde ilk yaratılışın ve üremenin sembolüken Anadolu'da bolluk, bereket, üreme simgesidir (Altun, 2008, s. 263). Özellikle elma, mitlerde türeyişle ilgili halk hikâyeleri ve masallarda bunun bir uzantısı

olarak üreme-hamile kalma yani çocuksuzluk motifi kapsamında görülmektedir. Bu yönüyle elma ilk yaradılıştan bu yana birçok dünya mitolojisinde kutsal bir meyve olarak tanımlanmaktadır. Fakat elma geleneksel tıbbı göre demevî (nemli-sıcak) mizaçlı bir meyvedir. Elma yaradılıştaki türeyişin yanı sıra geleneksel tıbbı göre sahip olduğu mizaç dolayısıyla kadına üremenin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyduğu nemi ve sıcaklığı sağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Geleneksel tıpta, hamilelik için beslenme programlarında destekleyici bir gıda olarak verilir (Özhan, 2020). Bu yönüyle halk anlatılarında üremenin bir imgesi hâline dönüştüğü ifade edilebilir. Halk inançlarında bilmecelerde, atasözlerinde, manilerde, türkülerde geçen, halk kültüründe büyü ve nazarla ilgili üzerlik etrafında gerçekleştirilen uygulamalar da insanın mistikleştirme eğilimine örnek olarak gösterilebilir. Ancak üzerlik geleneksel tıpta 3. derece kuru sıcak bir tabii ilaçtır (Nazar, 2017, s. 137). Dîvânü Lugâti't-Türk'te İlrük olarak Uç dilinde kullanıldığı ifade edilen üzerlik "Safra ve balgamı söktüren bir ot tohumu" şeklinde geçmektedir (Atalay, 1985, s. 105).

Halk tıbbında ve geleneksel tıpta kullanılan üzerlik tohumları, sabit yağ ile % 2.5-3 oranında indol alkaloidleri (harmin, harmol, peganin, harmalin) içerir. Bu alkaloidlerin % 50-70'ini psikomimetik bir etkisi olan harmalin oluşturur. Tükürük salgısını azalttığı, damarları genişleterek kan basıncını düşürdüğü, bağırsak kurdunu düşürdüğü, prostat tedavisinde kullanıldığı, hemoroitten karın ağrısına kadar pek çok hastalığa iyi geldiği düşünüldükçe çeşitli yol ve yöntemlerle Anadolu'nun hemen her yerinde halkça kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca afrodizyak olarak felçlere karşı, "sevdadan kaynaklanan ağrılar" için, göz hastalıklarında da yaygın bir biçimde üzerlikten yararlanılmaktadır. Dolayısıyla üzerliğin halk anlatılarından halk inançlarına bu kadar geniş bir alanda kullanılması etken madde boyutunda sahip olduğu tedavi edici özelliklerinden ileri gelmektedir.

Dört mizaç teorisinde sözü edilen dört unsur/anâsır-ı erbaa, gerek eski Türk halk anlatılarında ve gerekse Osmanlı Dönemi eski Türk edebîyatı metinlerinde sıkça kullanılmıştır. Buna göre ateş, hava, su ve toprak sıcaklık-soğukluk, kuruluk ve nem özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Çünkü teoriye göre bir maddenin varoluşunu tamamlayabilmesi ve yeryüzündeki varlığını devam ettirebilmesi için bu dört unsurun kendisinde dengede olması gerekmektedir. Dört unsurdan birinin ya da birkaçının maddesel olarak miktardaki dengesi veya yapısı bozulduğunda hastalıklar, anomalik durumlar meydana gelerek varlığın sona ermesine sebep olmaktadır. Bu durum hem onun bütün varlıkların oluşumunun temelinde yer alması hem de bu özelliğinden dolayı inanç sistemi içerisinde kutsal bir öneme sahip olmasını sağlar. Bu kapsamda insan vücudunda bulunan bu dört maddenin geçmişten günümüze kullanılagelen bazı deyimlerin oluşmasına kaynaklık ettiği görülmektedir. Örneğin, halk arasında dermansız bir aşka veya aşk hastalığına tutulmanın bir ifadesi olarak kara sevda deyimini kullanılmaktadır. Sevda, doğadaki toprağın karşılığı olarak dalakta depolanan kana koyuluğunu veren kara renkli bir sıvının adıdır. Bu sıvının anormal şekilde artması ya da azalması sinir hastalıkları, akıl hastalıkları, takıntı (melankoli), vesvese gibi belirtilerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu rahatsızlığın bedensel etkileri insanın psikolojisi üzerinde de etkili olabilmektedir. Sadece sevdanın artması değil safranın yanarak siyahlaşması da bu rahatsızlığa neden olabilmektedir. İbn İmran'a göre çok fazla dinlenme ve uyku, vücutta çürüyen ve kara safraya dönüşen atık madde birikimine yol açarak kara sevda hastalığına

neden olabilir ya da fazla harekete bağlı olarak artan ısı nedeniyle vücuttaki nem tükenip kara safra haline gelen buharlar ortaya çıkabilir. Ayrıca, aşırı sıcak-kuru veya soğuk kuru karakterli kan üreten ve hızla kara safraya dönüşen ağır gıdalarla beslenmek; aşırı sıcak kuru veya soğuk-kuru yerlerde yaşamak ya da bataklık ve boğucu bölgelerde ikamet etmek; bir alışkanlığın kesintiye uğraması (örneğin fiziksel egzersiz veya düzenli kupa çekirme); sarhoşluk, çilecilik (bütün gece uyanık kalan filozofların yaptığı şekilde) gibi etkenler de melankoliye yol açar. Çünkü bu durumlarda kan azalır; kalınlaşır ve kara safraya dönüşür (Ulman, 1978, s. 75'ten akt. Önder, 2020, s. 33). Üzüntüyle beraber bu madde vücutta arttığında takıntılı durumlar da artmaya başlar. Bu durumun şiddetlenmesi halk arasında kara sevda olarak bilinir (Koyuncu, 2019, s. 78). Yüne halk arasında kullanılan kanı bozuk deyimini de geleneksel tıbbın deneyimsel belleğini taşıyıcısıdır. Kan geleneksel Uygur tıbbında ruhu besleyen madde olarak bilinir. Kanın yapısı bozulduğunda kişinin toplumun beklentisini karşılayan kişilik özelliklerinin bozulduğu da öngörülür. Bu nedenle kanı bozuk deyimini oluşmuştur (Özhan, kişisel görüşme: 2020). Bununla birlikte sıcaklığın ve soğukluğun özelliklerine bakılarak bir insanın cana yakın olması sıcak kanlı, mesafeli duruşu, tepkiselliğinin az oluşu ise soğuk kanlı deyimleriyle ifade edilegelmiştir.

1.1. Geleneksel Uygur Millî Tıbbına Göre Dört Madde ve Mizaç Özellikleri

Mizaç kelimesi Arapça bir kelime olup birinci bir maddenin ikinci bir maddeye karışmasından oluşan bir mürekkebat/karışım manasına gelir ve 4 hıltın birbirine etkisiyle meydana gelen 4 çeşit keyfiyat (oluşan enerji) “mizaç” diye adlandırılır. Günümüzde mizaç kavramının anlamı genişlemiştir. İnsanın psikolojik karakteri manasında kullanılmakla birlikte biyoloji, fizyoloji, patoloji, biyokimya gibi alanlardaki tüm hastalıklarla ilgilidir (Nazar, 2008, s. 33). Geleneksel Uygur millî tıbbında sağlık durumunun tespiti için kişinin sağlık ve ruhsal durumunun tahlil edilmesine olanak sağlayan mizaçlardan yararlanır.

Geleneksel Uygur millî tıbbında dört hılt/sıvı/humor olduğu kabul edilmektedir. Bu dört hılt kişinin sağlık durumlarının yanı sıra sahip olduğu mizacının yani doğuştan getirdikleri huy veya kişilik özelliklerinin oluşmasında da belirleyicidir. Dolayısıyla kişinin mizacı ve sağlığı, sahip olduğu mizaca göre, sıvıların vücuttaki dengesine bağlı bir durumdur. İnsan vücudundaki 4 temel sıvı/hılt/humordan birinin diğerlerinden fazla olması, mizacın demevî/sanguin (sempatik, sıcakkanlı), sevdavî/mélancolique (melankolik, karamsar), safravî/coléretique (öfkeli, tezcanlı) ve balgamî/flégmatique (sakin, tembel) olmasına yol açar (Bayat, 2016, s. 125). Mizaç/huy doğuştan bireyin getirdiği kişilik özellikleridir. Bireyin doğduktan sonra beslenme, iklim, coğrafi şartlar, duyu durumları gibi etkenler bireyin sahip olduğu ana mizacından başka mizaçlar meyillenmesine, başka bir deyişle başka mizaçların özelliklerini yansıtmasına neden olduğu deneyimlenmiştir. Bu kapsamda kişinin ana mizacı hiç değişmezken başka mizaçların özellikleri kazanması durumu da kabul edilen bir durumdur. İnsanı bütüncül bir yaklaşımla ele alan geleneksel Uygur millî tıbbı bin yıllar öncesinden gelen deneyimi doğal olarak Türk insanın kültürel belleğinde yansımalarını bulmuştur. Özetle kişinin mizacı sadece sergilediği kişilik özellikleriyle değil, sağlık durumu hakkında bilgi veren dört maddenin bedendeki işaretlerini okumakla tespit edilebilmektedir. Bu bilgiler

ışığında Oğuz Kağan Destanı'nda alp tipinin beden tasvirlerinden hareketle yapılan kişilik analizlerinde birer motif olarak yerini aldığı söylenebilir. Yapılan kaynak incelemesinde (Nazar, 2008; Özhan, 2020; (İbn Sina, 4829/33; 2017c'den alıntılan Temizkan ve Ayvalı, 2022; Süveren ve Uzel, 1988) geleneksel Uygur millî tıbbına göre bu dört mizacın özellikleri şöyledir:

1.1.1. Safravî Mizaç Özellikleri (Kuru-sıcak/ Güneş/Ateş/Sarı)

Safravî mizaç ateş grubunda yer aldığından ateşin özelliklerine sahip hareketli, yoğun duygulu, aktif, tez canlı, hararetili mizaçtır. Safra hıltı insanda yüksekse veya anormal ise insanda fazla sinir, fazla hareket olur. Bu özellikleri sebebiyle tarihte mizaç ilmine göre büyük devletler kurmuş ve yıkılmış kişilerin safravî mizaçlı olduğu tahmin edilmektedir. Aktif, tez canlı ve yoğun duygulu olmaları devlet kurmalarında rol oynarken asabi olma özellikleri de devlet yıkımda rol oynadığı söylenebilir. Bedensel olarak esmer, ince-güçlü, yağsız bir beden olarak tasvir edilen bu mizacın göz beyazı sarı olur, cildi sarımtırak olur, dil ortasındaki kısmı sarı ve yapışkanimsi görünür, ağız tadı acı ve zayıf (kilo) olurlar. Kas yapısı normal ama zayıf görünümlü olurlar.

1.1.2. Demevî Mizaç Özellikleri (Nemli Sıcak/Hava/Kan/Kırmızı)

Demevî mizaç denge mizacı olarak kabul edilir. Bu nedenle demevî mizaca sahip insanlar, hafızalarının yüksek olması ve zihinsel faaliyetlerinin dengede olmasından dolayı danışılan kişiler olarak mizaç ilminin yaygın olduğu toplumlarda yerlerini almışlardır. Tarihte büyük devletler kurmuş hükümdarların danıştığı vezirler ve danışmanların demevî mizaçlı kişiler olduğu geleneksel tıp mizaçlar alanında kabul görmüş yaygın bir kanaattir. Yumurta hücrelerine giren meni kısa sürede değişerek kan pıhtısına dönüşür. Bu nedenle bu mizaç hayatın başlangıcını temsil etmektedir. Anâsır-ı erbaada hava elementine karşılık gelmektedir. Saf hava iletimini sağlar. Bu yönüyle de bir yere hayat veren, canlandıran, hayatın devamını sağlayan özelliklerine de sahiptir. Demevî mizaç İbn-i Sina'nın sistematize ettiği ilm-i mizaca göre, geçmişin bilim-iletim münasebet içinde olan alimlerini, günümüzün de akademik çalışmalarda bulunan bilim insanlarını (ilimsel-bilimsel çalışmalardan haz alan insanları) kapsayan sınıflamadır. Ahlat-ı erbaa dengeleri beyni faaliyetlerde daha başarılı olmalarına yol açarken mükemmeliyetçi bir kişilikle beraber tat analizi, tahammülsüzlük gibi özellikleri de mizaçlarına eklemektedir. Bedensel özellikleri esmere yakın buğday ten, belirgin yüz hatları, kabarık göğüs kafesi, güçlü bir beden olarak tasvir edilmektedir. Kan hıltı yüksek ve anormal oranda olursa kişi şişman, yüz şekli yuvarlak ve kırmızı, dili kırmızı, ağız tadı çok tatlı, boynu kısa ve orta boylu, göz beyazı kırmızıdır. Kas yapısı çok güçlüdür.

1.1.3. Limgavî-Balgamî (Nemli-soğuk/su/ beyaz)

Su elementi bütün mitolojilerde hayatın başlangıcını temsil etmektedir. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de "insanın bir damla sudan yaratıldığı" geçmektedir (Yasin/77). Su, vücutta taşıyıcı olarak görev yapar. Balgamî mizaç, yaşam kaynaklarından birisi olan su elementine karşılık gelmektedir. Suyun özelliklerini taşıdığından soğuk ve nemli grupta yer alan mizaçtır. Su aynı zamanda yaşamın önemli bir elementi olan ışığı da emme özelliğine sahiptir. Bu nedenle su miktarı dengede olan cisimlerin ve kişilerin yüzleri oldukça aydınlık ve parlak olur. Bu grupta yer alan

bireylerin ortak belirgin özellikleri hassasiyet, empatik, duygusallık, sukûnettir. Genellikle kadınların sahip olduğu bir mizaç olarak bilinmektedir. Balgam hıltı yüksek ve anormal oranda olursa kişinin rengi beyaza yakın, ağız tadı tatsız, dili kalın, büyük ve beyaz, gözbebeği küçük, gözün beyazı büyük olur. Hafıza kabiliyeti diğer mizaçlara göre düşüktür. Vücutlarında yağ oranı yüksek olur.

1.1.4. Sevdavî Mizaç Özellikleri (Kuru- soğuk/Toprak/siyah)

Hafızaları çok güçlüdür. Var olan her maddeye şeklini veren ve yeryüzünde dengeyi sağlayan maddedir. Sevdavî mizaç, mizaç tayininde hüzne yatkın, edebî gücü yüksek, romantik hissiyatlara sahip insanların mizacı olarak tanımlanmaktadır. Bedensel hareketliliği toprak gibi yavaş olmakla beraber, yolda durup düşünerek ilerlerler, zihinsel faaliyetleri, düşünme hızları ve olayların çok farklı yönlerini görebilme yetenekleri ile diğer mizaçlardan ayrılırlar. Dolayısıyla sevdavî mizaç grubunda yer alan insanların toprak misali doğru beslendiğinde verimli, ılımlı, üretken, üretmeye ihtiyaç hissedenden yapıda bireyler olduğu gözlemlenmiştir ancak mizaçlarının dengesini bozacak durumlar hasıl olduğunda bu üretken yapıdaki insanlar kuruyarak çorak, verimsiz, hüznü bir insana dönüşürler, en belirgin görülen rahatsızlıkları verem, kara sevda, elem (depresyon) hastalıklarıdır. Bu yönüyle sevdavî mizaç tıpkı safravî mizaç gibi tarihte devlet kurup yöneten ve dünyada kurulmuş devletleri yıkan kişiler olarak mizaç ilminde yerini almışlardır. Sevdavî mizaçlı bireyler her mizaçta olduğu gibi buldukları grubun özelliklerini sergilerler. Beyaz tenli, ince, uzun, narin yapıdaki bu mizacın insanları el ve ayaklarının soğuk olması, bedensel ateşlerinin düşüklüğü ile bilinmektedir. Sevda hıltının yükselmesi veya anormal oranda olması durumunda kişi esmer, dili küçük ve siyah, ağız tadı ekşidir. Göz beyazı maviye dönüktür. Kas yapısı zayıftır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013; akt: Kırıl, 2020, s. 173). Oğuz Kağan Destanı'ndaki Oğuz Kağan'ın beden tasvirleri Uygur millî tıbbının mizaç analizine göre incelenmiştir.

2.2. Araştırmada İncelenen Eser

Bu araştırmada Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyet öncesi Uygur harfli metninden yararlanılmıştır. Bu kapsamda Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi (2003) adlı çalışmasındaki Türkiye Türkçesine aktarılmış destan versiyonu bu çalışmada kullanılmıştır. Oğuz Kağan'ın beden tasvirleri incelenmiştir.

2.3. Araştırmanın Veri Analizi

Araştırmada nitel veri analiz yöntemlerinden tümevarımcı veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Tümevarımcı analizde amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 249). Bu başlıkta Oğuz Kağan Destanı'ndaki Oğuz Kağan'ın beden tasvirleri Uygur millî tıbbının mizaç analizine göre incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Oğuz Kağan Destanı bugüne kadar, Türk halk anlatı geleneği destan kahramanının sahip olduğu misyon (amaç) sebebiyle daha çok Gök Tanrı dini ve Şamanizm inancı ile ilişkili bir biçimde ele alınmış ve incelenmiştir. Özellikle Türk mitolojisindeki kahramanların sahip olduğu beden tasvirleri gök tanrı ile ilişkilendirilerek kahramana kutsal bir nitelik kazandırılmıştır. Alp tipine olan bu yaklaşım tarzı doğru fakat eksiktir. Çünkü destanlar bütün bir toplumun bütün kültürel özelliklerini yansıtan edebî eserlerdendir. Bu nedenle bir topluma ait ekonomi, coğrafya ve iklimle bağlı oluşmuş kültürel birçok unsuru yansıtır. Bunlar arasında deneyimin bilgiye dönüştüğü sağlık ve hekimlik uygulamaları da sayılabilir. Bu kapsamda oluşmuş Geleneksel Uygur millî tıbbının edebî metinlerde özellikle kahramanların idealize edilmesinde önemli bir işleve sahip olduğu ileri sürülebilir. Özellikle Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın beden tasvirinden hareketle bir kahramanın sahip olması gereken kişilik özelliklerine atıfta bulunulması geleneksel Uygur millî tıbbına ait izler olduğu ifade edilebilir.

“1. Olsun dediler.

Onun resmi işte budur:

2 Ondan sonra da yine, sevinç, neş'e buldular.

Yine günlerden bir gün:

3 Aydın oldu gözleri, renklendi, ışık doldu,

Ay Kağan'ım o gündü, bir erkek oğlu oldu.

4 Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi,

Kıpkızıl ağızıyla, ateş gibiydi benzi.

5 Al al idi gözleri, sacları da kapkara!

Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!” (Ögel, 2003, s. 115).

Destanın giriş bölümünde “Onun resmi işte budur” ifadesiyle Oğuz Kağan'ın kim olduğu görsel betimlemelerle anlatılmış. “İnsan bir kişiyi tanırken ilk onun dış görünüşüne bakar. Görsel algılama sürecinde bireyler algılanan kavrama ilişkin olarak öncelikli olarak yüzeysel bir edim süreci yaşarlar. Bu süreç iki boyutlu bir algılamadır. Bu aşamada bireyler görüntüleri genişlik ve yükseklik olarak algırlar. Bu süreç sonrası birey, görsel algı alanına giren kavrama ilişkin daha derinlemesine bir örüntü oluşturmaya başlar. Bu süreçte ise derinlik algısı ile birlikte üçüncü boyut devreye girer. Daha sonra kültürel alt yapısı ile kavramı anlamlandırır ve kavrama bir kimlik kazandırır yani kavramı tanır” (Booth, 2003; Findlay ve Gilchrist, 2003'ten alıntılanan Erişti, Uluysal, Dindar, 2013, s. 49). Görsel tanımlama alanı daha çok somut özellikleri kapsamaktadır. Ancak kişinin somut özelliklerinden soyut ve davranışa yansıyan kişilik özelliklerine ulaşılabilir. Dolayısıyla bir kişinin dış görünüşünün sağlıklı genel durumu kişilik özellikleriyle ilişkilendirilerek zihinde örüntülenir. Cesur birisi için halk arasında yaygın bir biçimde boyunu tabir etmek için iri yarı babayiğit, kapıdan geçmez gibi betimlemeler kullanılır. Bu türden betimlemelere destan kahramanlarının betimlemelerinde daha net bir şekilde rastlanılmaktadır. Fakat destan metinleri daha iç içe geçmiş birçok unsurun

izlerini taşır. Kültürel, sosyal, ekonomik, sağlık, din, inanç sistemi, gök bilimi başta olmak üzere bir destan kahramanı bir toplumun sahip olduğu bütün özellikleri bünyesinde toplayan ortak bir kişi tasarımıdır. Oğuz kağan destanı tarihî bir hadiseden çok atlı-göçebe medeniyetin hayat karşısında aldığı tavrı, hayat felsefesini ve ideal insan tipini temsil eden bir eserdir (Kaplan, 2007, s. 13). İdealize edilmiş bir kahraman tipi olarak Oğuz Kağan her açıdan güçlü, kuvvetli ve her yönüyle dengede olmayı temsil etmektedir. Türk destan kahramanlarının ön plana çıkan vasıflarından bir tanesi içinden çıktığı toplumun beklentisi olan misyonu gerçekleştirmek için sahip olduğu dengeli mizaç özelliğidir. Bu kapsamda Oğuz Kağan'ın tasvir ediliş biçimi geleneksel Uygur millî tıbbında yer alan mizaçlar ile örtüştüğü görülmektedir.

Oğuz Kağan'ın annesi Ay Kağan, oğlunu doğurma sahnesinde gözleri “Aydın oldu gözleri, renklendi, ışık doldu,” şeklinde tasvir edilmektedir. Işık Türk mitolojisinde doğumun ve döllemenin simgesi olarak geçmektedir. Oğuz Kağan destanında da Oğuz kağan bir ışık hüzmelerinden görülen bir kadınla evlenir ve çocukları olur (Bang, Rahmeti, 1936, s. 13). Işık aynı zamanda insanın renkleri algılamasını sağlayan bir elementtir. Yani hayatta görünür olmanın ilk şartı ışığın varlığıdır. Uygurca metinlerde yaruk Tanrının sıfatıdır. Tanrı parıltılıdır, ışıltılıdır (Arat 1991, s.5-11,13; Tekin 1986, s. 8-9,39). Bununla birlikte ışık bütün elementlerin üstünde bir mizaca sahiptir. Yaratıcı katından insana verilmiş bir ikramdır. Oğuz Kağan'ın doğumunda annesinin gözündeki parlamayla yapılan ışık vurgusu onun dengede bir mizaca sahip olduğunun ilk şartıdır. Çünkü Türklerin kabul ettiği dinlere ve inanç sistemlerine göre yaratıcı asla ilk yaratılıştaki kusurlu yaratılış gerçekleştirmez. Mizaç ilmine göre ise insan doğarken mizacı ve sağlığı ile dengede doğar. Daha sonrasında iklim, coğrafya, beslenme biçimi, yaşam şekli (mesleği, çalışma şekli vb.), duygu durumu gibi durumlardan dolayı kişinin mizacında meyillenmeler ve bozulmalar meydana gelir. Aynı zamanda ışığı bu kadar yansıtabilen Ay Kağan su/balgamî/Limgavî mizacı da temsil ettiği ve böylece hayatın, düzenin başlangıcını, kaostan kozmosa geçişin bir sembolü olduğu ifade edilebilir. Çünkü bütün dünya mitolojilerinde su kaostan düzene geçişin simgesi olarak yaratılışın başında mitlerde yerini alır. Su aynı zamanda bir şeye kıvamının verilmesini sağlayan bir denge unsuru, maddeyi birleştirmesi ve bir arada tutması, kirli olanı arındırması, kıtlıkta bolluk ve bereket getirmesi ve ışığı içine alarak bir şeyin daha canlı, diri ve parlak görünmesi gibi işlevlere de sahiptir. Bu kapsamda Oğuz Kağan'ın ilk doğum anında suyun ve ışığın aynı anda yer alması onun ileride bir kahraman olarak yaratıldığının ilk işaretleri olarak okunabilir.

Oğuz Kağan'ın destanda yüz rengi mavi olarak betimlenmiş: “Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi”. Mavi rengi toprak/sevdavî mizacın işaretidir. Bir insanda sevda maddesi arttığında yüzünün, dilinin ve göz beyazının rengi mavimsi bir hâl alır. Özellikle sevda maddesinin depolandığı dalak organı alınan kişilerin rengi maviye dönmeye başlar. Çünkü sevda maddesi dalak olmadığından artık kanda yoğun bir şekilde bulunmaya başlar (Özhan, 2020). Bu sebeple Oğuz Kağan'ın yüz renginin mavi yani gök rengi olması onun sevdavî mizacın devlet kurma, yönetme ve himayesine girmeyen devletleri de yıkma özelliğine destan metinindeki Oğuz Kağan'ın gerçekleştirdiği fetihler dolayısıyla da bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Oğuz Kağan'ın ağzı ve benzi ateş ve ateşin rengi kızıl renk ile tasvir edilmiştir: “Kıpkızıl ağzıyla, ateş gibiydi benzi” Kızıl/al rengi ile ilgili Türk mitolojisinde birçok çalışma yapılmıştır. Al daha çok varlığına inanılan koruyucu bir ruh olan “Al ruhu” ile bir arada kullanılmıştır. Al Türk kültüründe kanın ve ateşin rengi olarak kullanılmıştır. Ateşin en önemli özelliği ısıtıcı olmasıdır. Isı varsa hareketten bahsedilebilir. Bu kapsamda kanın hareketi için ısıya ihtiyaç vardır. Hareket ise hayatın devamlılığının bir şartıdır. Kısacası ateş ve kan birlikte yaşamın devamı için gerekmektedir. Uygur geleneksel millî tıbbına göre ruhun gıdası kandır (Özhan, 2020). Dolayısıyla al renginin ruh ile birlikte kullanılması Türk kültüründe tesadüfî bir durum olmasa gerek. Oğuz Kağan'ın ağzının ve benzinin kıpkızıl ve ateş gibi olmasının aslında onun ateş/safravî mizaç özelliğine bir gönderme olduğu sonucuna ulaşılabilir. Aynı zamanda bu durum, safravî mizacın aktif, tez canlı ve asabi olma özelliğinin bir yansımasıdır. Safravî/ateş mizacına ait bu üç özellik onun devlet kurmasında, kendisine itaat etmeyen devletler karşısında karşı konulamaz bir öfkeye sahip olduğu ve devletlerin onun karşısında durmaya cesaret edemediği durumu ile ilintilidir. Bununla birlikte safravî mizacın rengi sarının bu bölümde yer alması da dikkate değer bir konudur. Ateş/safravî ve demevî/kan mizacın özelliklerinin birbirinden ayrılmaz bir biçimde Oğuz Kağan'ın şahsında verildiği görülmektedir. Oğuz Kağan'ın bu şekilde mizaçların özelliklerinin birbiriyle ilintili bir biçimde kendisinde bütünleşik olarak toplaması onun idealize edilmiş bir kahraman tipi olmasından dolayıdır. Bu şekilde ateş ve kanın ortak rengi kızıl iki mizacı da ifade eder biçimde kullanılmıştır. Benzinin de kızıl olması onun demevî mizaç karakterini sergilemesiyle ilişkilidir. Daha sonrasında gözlerinin “al al” olarak resmedilişi onun kan/demevî mizaç özelliğine sahip olduğunun da bir işaretidir. Oğuz Kağan'ın saç ve kaşları da karadır. Kara rengi daha önce de ifade edildiği üzere sevdavî mizacın rengidir. Sevdavî mizaçta kişilerin rüyalarında siyah renk hakim olmakla birlikte tüyler ve saçlar kuru soğuk yani sevdavî mizaçlıdır (Nazar, 2008, s. 24-25). Türklerin genel olarak kara kaşlı ve saçlı olması ortak bir genetik kod olmakla beraber coğrafî bir ekotip ve bunun yanında mizaçları etkileyen ve kişilerin fiziksel özelliklerini şekillendiren iklim ve coğrafya ile etkileşim şeklinde ortaya çıkmış çok yönü olan bir durum olarak da değerlendirilebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak Oğuz Kağan destanı Uygur millî tıbbının mizaçlar konusuna göre incelenmiş ve Oğuz Kağan'ın beden tasvirlerinden yüz betimlemelerinin mizaçların özellikleri ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Ancak Oğuz Kağan'ın idealize edilmiş bir alp tipi olması sebebiyle onun sözü geçen mizaçlardan sadece birine değil misyonu olan bir kişi olması dolayısıyla hepsinden özellikler taşıdığı görülmüştür. Oğuz Kağan'ın taşıdığı farklı mizaçlara ait birçok özellik onun düzen kurucu bir tip olmasının bir sonucudur. Aynı zamanda bir Türk toplumunun örnek önder tipi olarak dengede bir kişilik sergilemesi gerektiğinin de bir sonucudur. Bu bilgiler ışığında geleneksel Uygur millî tıbbının dil, damar ve bunlara ek olarak kişinin genel duruşu, sahip olduğu fiziksel özellikleri, ten rengi, derisinin esnekliği gibi kullandığı mizaç tespit ve tanı koyma yöntemlerine Oğuz Kağan'ı tasvir ederken yer verildiği saptanmıştır. Göz, ağız ve benzi tasvir edilirken ağırlıklı olarak hava/demevî mizacın özelliklerini taşıdığı vurgulandığından Oğuz Kağan'ın demevî mizaçlı olduğu ifade edilebilir. Oğuz Kağan'ın

demevî olarak tasvir edilmesinin sebebi ise deme vî mizacın denge kurucu ve sağlayıcı, zihinsel olarak dengeli bir akli temsil etmesidir. Oğuz Kağan destanının giriş bölümünde yüz tasvirlerinin ardından yapılan beden tasvirlerinde de onun kas yapısının güçlü olduğunu belirten betimlemelere yer verilmiştir: “Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları sarnur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı.” (Bang, Rahmeti, 1936, s. 11). Oğuz Kağan'ın beden kas yapısının güçlü olduğunu belirtmek için yapılmış bu tasvir onun baskın bir şekilde deme vî mizacın özelliklerini taşıdığına bir göstergesidir. At sürüleri gütmesi ve bunun yanında av avlaması da deme vî mizaç olarak sergilediği fiziksel performansın üst düzey olduğunu bir kanıttır. Bedeninin baştan ayağı tüylü olması sevdavî mizaç özelliklerini bir önder olarak taşımasının bir delili olarak değerlendirilebilir. Bütün bunlara ek olarak giriş bölümünde beden tasvirlerinin yanında yemekle ilgili bilgilerin de verilmiş olması onun mizacını desteklemenin bir yansımasıdır. Hemen annesinin sütünü bırakması bunun yanında da çiğ et, çorba ve şarap istemesi doğuştan getirilen mizacın beslenme gibi dış etkenlerle diğer mizaçların özelliklerini kazanması bağlamında belirleyicidir. Gıdaların da mizacı vardır ve mizaç meyillenmelerinin ana sebebi beslenmedir. Süt geleneksel Uygur millî tıbbında nemli ve soğuk mizaçlıdır. Bu nedenle fazla tüketildiğinde kişiyi yavaşlatır ve balgami/su mizacına meyillenmeye sebep olur. Bir maddede nemin artması ve ısının azalması onun hızını yavaşlatan bir durumdur. Toprak suya, su havaya, hava da ateşe göre daha yavaştır. Çiğ et kanlı olması sebebiyle deme vî, şarap ise ateş/safra vî mizaca karşılık gelmektedir. Oğuz Kağan'ın hızlı bir şekilde büyümesinin nedeni bu gıdaları tüketmesidir. Kırk gün sonra büyümesi, dile gelmesi, büyümesi ve yürümesi sadece olağanüstü bir destan kahramanı olmasından dolayı değil aynı zamanda onun beslenme şeklinin de bir sonucudur.

Tek boyutlu okunamayan insan yeryüzünde var olan keşfedilmiş veya keşfedilmeyi bekleyen birçok disiplinle etkileşim halinde olan çok boyutlu bir varlıktır. Bu nedenle geleneksel Uygur millî tıbbı mizaçlar ilmi “insanı küçük kainat” olarak tanımlar. Bu kapsamda insanın ortaya koyduğu ve oluşturduğu her ne varsa disiplinler arası bir yöntemle ele alınması çözüm odaklı bir yaklaşımdır. İnsanı ve onun ürettiği metinleri sadece inanç, din, psikoloji, sosyoloji, tıp, astronomi, astroloji, biyoloji, anatomi, kültür gibi tek yönüyle izah etmek bu metinlerden alınacak maksimum faydadan insanlığın mahrum olmasını sağlayarak sonraki nesillere miras olarak çok da işe yarar veriler bırakmanın önünde engel olabilmektedir. Bu nedenle farklı bakış açıları bilimsel anlamda elde edilen verilerin güvenilirliğini de arttırmaktadır. Bu bakış açısıyla ele alınan Oğuz Kağan destanı özelinde Türk kültürüne ait unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş kültürel belleğin yeniden hatırlanmasına ve canlanmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü insan geçmişten hareketle bugünü ve yarını tasarlama yeteneğine sahip bir varlıktır. Geçmişte var olan ve herkes tarafından bilinerek insanların yaşamlarını kolaylaştıran ve kültürel metinler içerisinde kodlanmış olarak var olan faydalı bilgiler ne yazık ki sözlü kültür geleneği içerisinde bağlam, kültürel, ekonomik, coğrafi, yaşam şekli gibi durumların değişmesi sonucu içerik kaybına uğrayarak günümüze gelmektedir. Bu durum bir yandan metinlerin işlevlerini yitirmesine neden olurken diğer yandan geçmişle ilintili yeni süreçlerin, oluşumların ve üretimlerin ortaya koymanın önünde bir engeldir. Ayrıca bilimsel platformda Oğuz Kağan gibi Türk kültürünün

kültürel belleğinin taşıyıcısı olan metinlerin dini ve inanç alanının dışında yine içinden çıktığı toplumun sahip olduğu hayatın farklı alanlarına ait kültürel birikimler kapsamında incelenmesi bilimsel anlamda tekrara düşmekten de alıkoyduğu kabul edilebilir bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Altun, I. (2008). Türk halk kültüründe elma. *Turkish Studies*, 3(5), 262-281. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.424>.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. İstanbul.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lugat-it- Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bang, W. ve Arat, R.R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.
- Bayat, A. H. (2016). *Tıp tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- Erişti, S. D., Uluuysal, B. ve Dindar, M. (2013). Görsel algı kuramlarına dayalı etkileşimli bir öğretim ortamı tasarımı ve ortama ilişkin öğrenci görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 3(1), 47-66.
- <https://tengritagh.org/2017/04/01/uygurlarda-kadim-ve-geleneksel-tebabet-uygur-milli-tebabeti/> Erişim tarihi: 10.01.2023
- Kaplan, M. (2007). Türk edebîyatı üzerine araştırmalar - III tip tahlilleri. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Koyuncu, Z. (2019). Ahlât-ı erbaa/humoral patoloji teorisi ve divan şiirinde Hakkânî örneğinde işlenişi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 5(10), 75-97.
- Nazar, M. Ö. (2020). Geleneksel tıbbı giriş uygur tababeti. İstanbul: Milsan Basım San. Yayınları.
- Ögel, B. (2003). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önder, E. N. (2020). Hayatizade'nin illet-i merakiyye ve sevda-yı merakiyye risalelerinin klasik tıptaki ahlât-ı erbaa düşüncesine göre incelenmesi ve transkripsiyonlu metni. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı Bilim Tarihi Programı, İstanbul.
- Özhan, N. (2020). *Geleneksel Uygur millî tıbbında mizaçlar*. 3 Haziran-13 Ağustos 2020 tarihleri arasındaki ders notlarından alıntı yapılmıştır.
- Süveren, K. ve Uzel İ. (1988). İlk Türkçe tıp yazmalarına genel bir bakış. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2, 126-142.
- Tekin, T. (1986). İslâm öncesi Türk şiiri. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri)*, 409.

- Temizkan, S. P. ve Ayvalı, H. (2022). İbn Sina eczanesinde şifanın kaynağı; yemek reçeteleri. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(1).
- Ünver, S. (1937). Uygur Türklerinde tebabet esasları. *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, 2(5).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yusuf Has Hacib (2019). *Kutadgu Bilig*. (Tunçel, M., Çev.). Ankara: Gençlik Spor Yayıncılık.

FROM TRADITIONAL MEDICINE TEMPERAMENTS TO EPIC HERO DESIGN: A STUDY OF OĞUZ KAĞAN ACCORDING TO TRADITIONAL UYGUR NATIONAL MEDICAL TEMPERAMENTS

ABSTRACT

The Oğuz Kağan Epic is a work that provides information about the Turkic way of life from thousands of years ago. Its perspective on the world of past periods sheds light on the social and organizational structure of nomadic life, communication styles between people, and their beliefs. In addition to these features, it is thought that the epic also contains traces of traditional medicine elements possessed by the society that produced it. Throughout the history, every society has developed various methods to find cures for illnesses and maintain good health. Health has been a phenomenon that is shaped by the harmony of human beings with nature. Almost every society has developed a medical repertoire according to the geography and climate in which they lived. The oldest form of medicine that is a product of human harmony with nature is "traditional medicine." While some of the methods of traditional medicine have survived to the present day through written works and oral culture, many of them have been forgotten. The most well-known and surviving ones are Chinese, Tibetan, Egyptian, Indian and Uyghur medicine. The traditional medical data of Uyghur civilization, which is particularly a part of Turkish culture, dates back to five thousand years ago. In addition to cultural memory data such as livelihood, lifestyle, religion, geography, traditional medicine knowledge, which has a very deep-rooted history, has also found its place in folk narratives such as myth and epic in oral tradition. However, no research has been conducted on folk narratives within the scope of the temperament theory of traditional medicine. In this paper, human descriptions in the Uyghur letter Oguz Kagan Epic, which is the oldest example of Turkish folk narratives, were analyzed based on the Uyghur traditional medicine temperament theory. The method of document analysis was adopted in this study, and text analysis was carried out. In this paper, the Oghuz Khan type was examined according to the fire/safravî, air/blood/ demawi, water/limgavi/phlegm, soil/love temperament, which is included in the four-item theory of traditional Uyghur national medicine. It has been observed that Oğuz Kağan, as an alpine type, exhibits a balanced personality trait according to traditional medicine. To that extent, it is seen that the dominant temperament is the demawi/blood temperament although it has been concluded that it reflects the demawi, saffron and lovevish temperaments in a balanced way, both to fulfill its mission and to be depicted in body descriptions.

Keywords: Oguz Kagan, four temperament theory, traditional medicine, Oguz Kagan epic with Uyghur letters.